

Očito je da je on narodni jezik upotrebljavao da bi zadovoljio potrebe nastave koja je trebala biti bliska kako narodnom životu tako i tradiciji prednjegoševskog doba.

Književna tradicija na narodnom jeziku u prednjegoševsko doba na cjelokupnoj teritoriji današnje Crne Gore predstavlja značajan period crnogorske kulturne i književne prošlosti. Nastajući tokom nekoliko vijekova, ona je razvoj crnogorske pisane riječi utemeljila na zdravim narodnim osnovama. Kada je u Srbiji i Vojvodini nastajala književna tradicija, koja je i po jeziku i po sadržajima svojih djela bila daleko od naroda, u Crnoj Gori se stvarala pismenost i književnost na jeziku koji je bio izraz narodnog života. U 16. a naročito 17. vijeku na tom jeziku su se u Boki kotorskoj ogledali i prvi pisci u umjetničkom stvaralaštvu. Prvih decenija 18. vijeka i na području uže Crne Gore nastaju tekstovi sa izrazitim književnim akcentima i tendencijama. Već sredinom toga vijeka narodni jezik dostiže visok stepen svog razvoja. On nije više samo sredstvo široke društvene komunikacije u spisima privatne i javne upotrebe, nego i sredstvo koje pruža mogućnosti za umjetničko oblikovanje. Narodni jezik iz tog vremena sadrži primjere potpuno zrele, književno oformljene jezika. Svoje kvalitativno i kvantitativno obogaćenje još više je dostigao u ličnosti obrazovanog i talentovanog vladike Petra I. Njegov jezik je, kako kaže Branko Banjević, »moćan instrumenat na kojem odjekuju svi tonovi i vidovi unutrašnjih i spoljašnjih zbivanja. On je rezultat neprekidne upotrebe narodnog jezika u privatnom i državnom životu stare Zete i kasnije Crne Gore. On opovrgava staru tvrdnju da je Vuk uveo narodni jezik«,²⁸ ističe Banjević, i u crnogorsku književnost, pa nastavlja: »U stvari, Vuk je nametao građanskom društvu u Srbiji i Vojvodini, koje se preko crkvenoslovenskog jezika otuđilo, ono što je u Crnoj Gori bila neprekidna praksa«. ²⁹ Najveći stvaralački domet narodni jezik je dosegao u književnom djelu našeg najvećeg pjesnika – Petra II Petrovića Njegoša. Književna tradicija na tom jeziku predstavlja temelj sa koga je izraslo njegovo djelo. Ona je korijen njegove inspiracije; osnovni i glavni oslonac za sublimaciju narodnog života u njegovom djelu. Udio te tradicije u formiranju našeg savremenog književnog jezika ne mogu zaobići ni istorije književnosti jugoslovenskih naroda ni lingvistička nauka.

U LINGVISTICI ZNANSTVENOST, U POLITICI RAVNOPRAVNOST

Stjepan Babić

U obnovljenom časopisu *Pitanja savremenog književnog jezika* napisao je Jovan Vuković članak »Nacrt programskih osnova za proučavanje našeg književnog jezika« koji je dobrim dijelom prerada i ponavljanje njegova

²⁸ Čovjekotvorna riječ Petra I Petrovića, Stvaranje, Titograd, 1-2/1967, str. 140.

²⁹ Op. cit., str. 140-141.

članka »Stabilnost i nestabilnost pojedinih gramatičkih kategorija i inovacija u književnom jeziku« objavljenog u 30. knjizi Radova ANUBIH. Članci su opsežni i prema naslovima bismo očekivali studiozan rad s novim vidicima, pogotovu u radu što ga izdaje akademija znanosti, ali kad tamo Jovan Vuković prikazuje poznate probleme, nastojeći samo da proširi vidike, ali i vidici su nam poznati, ne samo iz strane literature. Trudi se da bude kod nas prvak u širenju novih lingvističkih pogleda, ali u tome zakašnjava i za našom lingvističkom literaturom najmanje za debelo desetljeće. Da to zakašnjanje prikrije, ne spominje one naše lingviste koji su o istim problemima pisali prije njega. Tako se npr. trudi da se prikaže kao prvoborac za stilistički aspekt jezičnih promatranja iako je u tome vrijednih i zapaženih rezultata još prije drugog svjetskog rata imao P. Guberina, 1952. izdao je knjigu *Zvuk i pokret u jeziku*, ali Guberinu Jovan Vuković ne spominje, kao ni čitavu zagrebačku stilističku školu koja se razvila oko *Umjetnosti riječi*. Ne spominje da je i o stilovima književnog jezika još 1953. pisao Lj. Jonke,¹ kasnije i drugi, ali prije Vukovića. Zakasnio je da bude prvi i u isticanju razlike između logičke i jezične logike, pa čak i o takvoj pojedinosti da izraz *mala kućica* nije loš pleonazam pisao sam prije njega. Sve on to ne spominje, iako je inače vrlo hitar u navođenju čim je po njegovu mišljenju tko u čemu pogriješio. Kad bi se sve precizno pokazalo što su naši lingvisti pisali prije njega, a što on prešućuje, od njegova prvoborstva ne bi ostalo gotovo ništa, odnosno da je ono što ostaje nejasno, sporno, pogrešno i proturječno. Nadam se da će to mnogi pokazati, jer Vuković napada na širokoj fronti, osim ako ne odustanu štedeći svoju energiju za korisnije poslove, u nadi da će dobro namjeri čitaoci i bez toga shvatiti koliko je Vuković u pravu, pogotovu ako su čitali i druge članke o istoj problematici. A pisalo se mnogo,² i nakon svega ne bih se ni ja upuštao u polemiku, da pretresam već prilično jasne probleme, da me zapravo nije prisilio dovedavši u pitanje etičnost mog pisanja. Nastojat ću u osnovnim crtama i na nekim pojedinačnim primjerima pokazati što Vuković zapravo želi i koliko su njegovi razlozi održivi.

Jovan se Vuković obara na mnoge naše lingviste, a posebno žestoko na M. Ivić, Lj. Jonkea i mene. Čitaocima će biti teško shvatljiva ta žestina jer je osnovana na nelingvističkim razlozima, a malo ili nimalo na lingvističcima. Jer kako se drugačije mogu protumačiti njegovi oprečni sudovi, nego njegovom osjećajnom nestabilnošću kad mi jednom priznaje i stvarnu znanstvenu vrijednost i zdrave i široke poglede,³ a malo zatim sve poriče. Ne dolazi to

¹ Jezik, I, 100–105.

² Prilično se podataka o literaturi može naći u knjižici R. Vidovića *O suvremenom stanju našega jezika masovne komunikacije*, Split, 1968.

³ »... da svak ko je pametan prizna stvarnu naučnu vrijednost onome što je od riječi do riječi rečeno... na tri stranice (24–26) u napisu Stjepana Babića: *Vuk i današnji književni jezik*. Na taj ćemo način priznati stvarnu naučnu vrijednost i svemu onome što je inače u tom časopisu rečeno a što se može usuglasiti sa Babićeve tri stranice teksta. Takvih, zdravih i širokih, pogleda...« J. Vuković, Gdje se šta o našem jeziku može naučiti?, Jezik, XIII, str. 118.

odatle što bih ja mijenjao svoja gledišta,⁴ nego zato što on ne čita mirno, kao učenjak, nego čita kao napeti cenzor koji sve prima kao pro i kontra. Jasno je da ga takvo simplicističko gledanje dovodi čas do oduševljenja čas do razočaranja. Zato je on bio oduševljen mojim člankom *Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika*,⁵ a razočaran člankom *Htijenja i ostvarenja Novosadskog dogovora*.⁶ A kad se mirno čitaju oba članka, onda uzbuđenjima nema razloga. Niti je prvi pisan pronovosadski, niti je drugi kontranovosadski, kako Vuković voli da prišiva. Takvo padanje iz krajnosti u krajnost pokazuje da on ne čita ono što u člancima zaista piše. Kad se razmotri na čemu zapravo počiva njegovo hvaljenje moga prvoga članka, onda jasno proizlazi da je to zbog deklarativnog dijela, i to samo zbog dijela deklarativnog dijela jer šutke prelazi preko ovih redaka:

»Ipak, bilo bi krivo shvatiti da se lingvističkim postupcima jezično jedinstvo Srba i Hrvata može postići preko noći. Jedinstveni je jezik idealno rješenje i upravo se zbog toga ne može postići ni brzo ni lako. Svaka žurba i nestrpljivost da se željeni cilj što prije u potpunosti dostigne može donijeti više štete nego koristi. Zato će dva tipa književnog jezika biti još dugo najpraktičniji izlaz, sve dotle dok se jednim jezikom ne bude mogao napisati svaki tekst da se njime ne povrijedi ni jedna ni druga strana.«⁷

Time sam rekao da idealna rješenja ostavimo budućnosti, a sada realno razmotrimo današnje stanje i sadašnje probleme. Taj realni, pretežni dio mogega članka Vuković ne shvaća ili ga ne prihvaća i time zapravo odbacuje i moju »pronovosadsku« liniju. Ne shvaća ili ne prihvaća ono što sam u tom članku kratko, ali jasno rekao o sinonimima i o jezičnom bogatstvu.⁸ O mojim pravilima u tom članku nije govorio, ali svojim djelovanjem pokazuje da ih ne prihvaća; izričito kaže da ne prihvaća moje razlikovanje riječi *saznanje* i *spoznaja*⁹ i da je on za druge neke načine u uklanjanju hrvatsko-srpskih jezičnih razlika. Koliko taj moj članak i nije bio dovoljno dorečen, jer sam htio u prvom redu osvijetliti razliku između riječi *saznanje* i *spoznaja*, a ostalo sam samo nabacio, i zato sam to dopunio člankom *Zvučnik, glasnogovornik i varijante*¹⁰ u kojem sam istim postupkom nastojao da uklonim još jednu hrvatsko-srpsku jezičnu razliku, ali opet u skladu s književnim jezikom i njegovim potrebama, a zbog jasnoće među ostalim napisao:

⁴ Napisao sam preko 150 članaka, nekoliko studija i knjiga i nisam se u bitnom morao ni znanstveno korigirati, a etički ni u sitnici.

⁵ *Jezik*, XI, 65–71.

⁶ *Jezik*, XV, 3–13.

⁷ O. c., str. 65.

⁸ Trebalo bi napisati poseban članak da se pokaže kako J. Vuković ne shvaća pravu prirodu ni sinonima ni jezičnog bogatstva, a time ni pravu prirodu književnog jezika.

⁹ Usporedi što kaže u *Nacrtu...*, str. 31.

¹⁰ *Vjesnik*, 6. 3. 1966. 6.

»Smatrao sam i smatram da su unifikatorska nastojanja štetna, a ipak sam napisao članak pod naslovom *Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika* i u njemu iznio neka načela kojih bismo se trebali držati u svom radu. Cijeli članak pokazuje da nisam mislio kako bi sada po tim načelima trebalo prosuđivati hoćemo li *vlak ili voz, pozorište ili kazalište . . .*, nisam čak ni mislio kako bi po njima trebalo krojiti zajedničku terminologiju. Mislio sam na one pojave koje se još nisu polarizirale, koje su kolebljive na cijelom hrvatsko-srpskom jezičnom području, na one koje probijaju ograde i prodiru na drugu stranu. Jer ni za jednu stranu nije korisno da joj dolazi ono što nije u skladu s jezičnim sustavom. Pokazao sam to na primjeru *spoznaja – saznanje*. Sada ću ponoviti to isto, ali na drugom primjeru.«

Dopuštam da je to novosadska linija, ali realistična, normalan put u zbliženju naših varijanata na znanstvenoj i načelnoj osnovi i toga ću se puta i ubuduće držati jer ni u lingvističkoj nauci ni u lingvističkoj politici ne vidim boljega. Na deklarativnom putu pokrivenom prikrivenim unitarističkim parolama ne vidim napretka.

Što se tiče mojega drugog članka, *Htijenja i ostvarenja Novosadskog dogovora*, moram priznati da su ga mnogi čitali s uzbuđenjem, a ne samo Vuković, ali ne zbog ideja u članku, nego zbog vremena u koje se pojavio. Znajući kakvo je vrijeme, nastojao sam da subjektivnost svedem na najmanju moguću mjeru, da objektivnost postignem najvećom mogućom dokumentiranošću i zato sam članak upravo nabio podacima. Nitko dosad nije ni pokušao da ih pobije, a nitko se nije ni upustio u stvarnu analizu onoga što sam rekao, a najmanje je to učinio Jovan Vuković. On samo s visoka daje svoj općeniti sud, koji je osuda bez dokaza. Ni on neće da pokaže što sam zapravo rekao. O samom sam Novosadskom dogovoru malo rekao, rekao sam samo da su njegovi zaključci »nepotpuni, neprecizni, previše uopćeni, na visokom su stupnju apstrakcije«, a tu ocjenu prihvaća i P. Ivić: »Stoji činjenica da su zaključci Novosadskog dogovora često vrlo uopšteni, 'na visokom stupnju apstrakcije' i da su ponegde moguća njihova različita tumačenja«. ¹¹ Slaže se s time i Vuković kad kaže: »Novosadsku koncepciju o jednom je d i n s t v e n o m jeziku sa dva narječja i dva pisma treba razraditi i razjasniti.« ¹²

Ono o čemu sam ja zapravo govorio nisu bili zaključci, nego htijenja i ostvarenja, kao što već ističe i sam naslov, a ona nisu bila na putu koji vodi istinskoj ravnopravnosti i pravom bratstvu. Da sam u kritici imao pravo, vidi se već i po tome što se stvarno prihvaća. Kritizirao sam neprirodna dvostručenja u rječnicima Maticâ kao izraz određenih htijenja i sad imam pismenu izjavu da se to mijenja:

¹¹ Odjek, 15. 4. 1968. 2.

¹² Nacrt . . . , str. 29. Istakao J. V.

»Međutim, leksički dubleti stavljeni su jedni kraj drugih i mada takvih primjera nema mnogo, ovakav način definisanja je oštro kritikovan od nekih hrvatskih lingvista. Ne bi se moglo reći da kritika nije opravdana jer neke od tih definicija, naročito kad se posmatraju izolovano od ostalih riječi u Rječniku i kad se prikupe više njih, izgledaju dosta nategnute. (...) Zato su u III knjizi eliminisani svi slučajevi definisanja kao u prva dva primjera i dupliranje je zadržano samo tamo gdje neće izgledati neprirодно i nategnuto.«¹³

Kad se strasti budu stišale i na današnje se probleme gledalo mirnije, i Vuković će priznati da sam imao pravo. Treba samo prestati čitati članke s unaprijed stvorenim jednostranim gledištem. Ono mu naime ne dopušta ni da čisto stručne članke, u kojima nema nikakve političke dimenzije, vidi u pravom svjetlu. Svojim tumačenjem pokazuje da nema odmah pravoga razumijevanja ni za ono što je o jezičnoj problematici već napisano, a kamoli da bi pravilno shvatio ono o čemu se još nije pisalo, a što je vrlo živo u jednoj sredini i za nju vrlo karakteristično, iako se inače hvali svojim ostrim lingvističkim sluhom pogotovu za stilističku stranu. Kao dokaz za to mogu pokazati kako on nije shvatio ni Cindrićev ni moj članak,¹⁴ odnosno ako ih je shvatio, onda namjerno iskrivljuje njihov smisao. Osnovna je misao Cindrićeva članka sasvim suprotna od onoga kako on želi da je prikaže, a jednako tako i moga. Evo što Vuković piše:

»Onaj koji kao jezični purista stoji čvrsto na svom domaćem jezičkom tlu: da i danas traži, recimo, za kazališni jezik riječi *dvogovor* mjesto *dijalog*, *samogovor* mjesto *monolog*, *greben* mjesto *rampa*, *redatelj* mjesto *režiser*, – ili koji diskutuje o tome koliko bi bilo potrebno da imamo nazive *sjenilo* mjesto *abažur*, *rebrenice* mjesto *žaluzine*, taj ne može shvatiti ni šta znači bogaćenje jezika pozajmljivanjem sintaksičkih oblika koji pojačavaju stilističku vrijednost domaćeg jezika. Sasvim je shvatljivo da se riječi *dvogovor*, *sjenilo* i *sl.* ne mogu inkorporirati u čitavu našu strukturu književnog jezika...«¹⁵

»U jednom stručnom časopisu mogli smo, i u skorije vrijeme, pročitati i to: kako bi trebalo tražiti domaće nazive (»nazivlje«) i za pozorišnu riječ *statista*, pa se predlaže *stojiša* (drastično smiješna zamjena); kako bi pored riječi *skladatelj* bila nepotrebna riječ *kompozitor* – i tako slična stručna mjerila u ocjenjivanju leksike stranoga porijekla, – mjerila koja odišu ustajalim duhom devetnaestog stoljeća. Drugi će vam stručnjak višega ranga (u istom časopisu) govoriti o potrebama da se jezik čuva i od pozajmica kao što su nazivi *abažur*, *žaluzina* i slično.«¹⁶

¹³ Šapirografirano predavanje S. Markovića na Seminaru za strane slaviste u Zadru 1968.

¹⁴ Jezik, IX, str. 111–118, a ne XI kao što je u Vukovićevu članku.

¹⁵ Stabilnost..., str. 81.

¹⁶ Nacrt..., str. 14.

Osnovna je namisao Cindrićeva članka bila da pokaže kako se još i danas u kazališnom razgovornom jeziku u Zagrebu upotrebljavaju strani izrazi, u prvom redu njemački i kako su se za njih tražili i još se traže dobri domaći izrazi jer za većinu riječi kao što su *afiš*, *ajnakter*, *interpret*, *aktšlus*, *arijerscena*, *hinterbina*, *auftakt*, *avanscena*, *forbina*, *cug*, *cvišnšpil*, *drebina*, *ferzenk*, *rampa*, *režiser*, *rola*, *sufler*, *suflerkasten*, *šlagvort*, *štihvort*, *škirbodn*, *štrih*, *šprung* hrvatski jezični osjećaj ne dopušta da se upotrebljavaju i u književnom jeziku pa su se za njih tražili i često našli dobri naši izrazi. Cindrić upravo to pokazuje i više puta upozorava da svi nađeni izrazi nisu podjednako dobri i upotrebljivi, a općenito to ističe kad kaže: »Osim toga, često je vrlo teško pronaći odgovarajući domaći izraz koji bi potpuno odgovarao smislu stranog pojma, a pritom zadovoljio i domaće potrebe i jezične norme«. Vuković je osnovnu Cindrićevu misao izopačio, a i u pojedinostima je tendenciozno neprecizan. Cindrić nije predložio stojiša, nego napisao: »grč. *statist*, tal. *kompars* (comparsa) i lat. *figurant* zove se kod nas stojiša«, a to je već nešto drugo. Cindrić ne izmišlja riječ, nego konstatira činjenicu jer se riječ *stojiša* upotrebljavala.

I nije *stojiša* »drastično smiješna« riječ, iako neobična jest, ali samo zato što se ne upotrebljava. Da se češće upotrebljava, ne bi bila drastično smiješna kao što nije ni *platiša*, *radiša*, *štediša*. Cindrić ne kaže da je uz *skladatelj* nepotrebna *kompozitor*, nego »lat. *kompozitor* je u nas skladatelj, *uglazbitelj*«, a što upravo danas skladatelj doživljava svoju renesansu, to ide Cindrićevu mišljenu u prilog. Za *rampu* Cindrić ne kaže da se u nas zove samo *greben*, nego i *svjetlosnik*, *pristupnica*, ali to Vuković prešućuje jer bi to odmah obezvrijedilo njegov postupak. Istina *dogovor* i *samogovor* nisu sretne zamjene, ali Cindrić ni to ne traži, nego kaže u kondicionalu da bi se moglo prevesti, što je ipak drugo. Da riječ *redatelj* ni po čemu ne ide u isti red s upravo spomenutima, to treba samo Vukoviću dokazivati.

Još mi je lakše pokazati kako je Vuković manje sreće kad meni prigovara zbog riječi *sjenilo* i *rebrenice*. Ne govorim ja o potrebi da se jezik čuva od pozajmica ako su nam potrebne, ni o tome kako bi bilo potrebno da mjesto *abažur* i *žaluzine*, *žaluzije* imamo *sjenilo* i *rebrenice*, jer znam da ih već imamo, pa sam u članku pokazao radost što je životvorna snaga naših ljudi za riječi *harnadla*, *frkadela*, *šrafncvenga*, *ziherung*, *šplentna*, *abažur*, *žaluzije*, *žaluzine*, *fudbal*, *handbal*, pronašla vrlo dobre zamjene u riječima *ukosnica*, *stezaljka*, *osigurač*, *rascjepka*, *sjenilo*, *rebrenice*, *nogomet* i *rukomet* i one s uspjehom zauzimaju svoje mjesto u književnom jeziku, neke već odavno. Riječ *sjenilo* prvi put je upotrijebljena 1887, po ARju, *rebrenice* nešto kasnije, ali je važno ne samo da su obje riječi u skladu s našom tvorbom, čak su i vrlo inventivne riječi, nego je još važnije što se upotrebljavaju. Da ne navo-

dim rječnike, kako npr. u Rječniku Matica uz abažur stoji sjenilo, kako je u Enc. Leks. zavoda uz abat-jour (abažur, zaslon ili sjenilo), nego kako su ih prihvatili ostali pisci:

... majka pored zrake od sv'jeće / Ruku kô blago sjenilo meće (S. S. Kranjčević). – Olga se zamisli udarajući prstima po sjenilu (A. Kovačić). – ... naredio je da mu na ... sjenilu ... stolne svjetiljke ... ispišu (M. Krleža). – ... pod svjetiljkama sa sjenilima sjedio /je/ mlad čovjek (Stj. Kranjčević). – ... a sjenila ne smiju stvarati sjenu po terenu (Z. Horvat, Sportsko kuglanje). – ... izbačenog iz pozlaćenog trbušastog sjenila na šestokupolastom lusteru (NIN, 1959, 466/10).

Na zidnici zamjerno se isticahu svojim svježim zelenilom rebrenice na visokim prozorima (A. Kovačić). – ... padne gospoји u glavu, da treba izmijeniti okna sa rebrenicama (F. Horvat Kiš). – Vani je još jače zavijao vjetar i u neke tresnuo rebrenicama na prozore (V. Car Emin). – Njegova nemirna sjena kroz razmaknute rebrenice učini joj se slutnjom ... neke potajne rskavične bojazni (M. Božić). – ... dvokatnica krčmara Đure Maljena, sa šest prozora sa zelenim rebrenicama (V. Jelić). – ... kad otvori prozor s rebrenicama u svojoj odaji (Stj. Krešić).¹⁷

Samo čovjek koji ne stoji čvrsto na svom domaćem jezičnom tlu, koji ne poznaje dovoljno književni jezik, koji ne uočava njegove osnovne tokove, koji nema osjećaja za prave jezične vrijednosti, koji nije shvatio što je to životnost novih riječi, koji je prihvatio osjećaj sredine u kojoj su *amrel*, *avlija*, *braon*, *dihtovat*, *hrenviršle*, *kragna*, *pertla*, *rajferšlus*, *ram*, *šnajderka*, *štikla*, *veš*, *vešerka*, *vešernica* normalne riječi, koji misli da je u njima bogatstvo našega književnoga jezika, samo takav čovjek može pretpostaviti *abažur* i *žaluzine*, *žaluzije sjenilu* i *rebrenicama*, samo takav čovjek može u isti red staviti *dvogovor* i *sjenilo*, samo takav čovjek ne može razumjeti tvoračku snagu naroda koji nastoji da nađe svoje riječi za *abažur*, *žaluzine*, *žaluzije*, *rampa*, *režiser*, *bina*, *teatar*, *škirbodn* i druge njoj slične. Nije to nikakav purizam pojedinih hrvatskih lingvista, nego normalna težnja za svojim izrazom pretežne većine pripadnika hrvatske varijante i bitno je obilježje hrvatskoga književnog izraza. Da bi poželjno bilo da bude i srpskoga, naglasio je A. Belić kad je rekao:

»Neka se pravilnost jezička proširi na sve krajeve sa onom silinom i doslednošću sa kojima se neguje i danas u nekima od njih!

Neka sloboda jezičnog stvaranja, ograničena jedino pravim jezičkim osećanjem koje odgovara onom duhu narodnog jezika koji je založio veliki Karadžić u svoju reformu. – ovlada pojednako celinom!

¹⁷ Podaci samo iz građe za rječnik Matica.

Neka ljubav ka čistoti jezika i stvaranju novih reči, koja se već ponegde u znatnoj meri ogleda, – postane opšta.«¹⁸

O onima koji nemaju razumijevanja za riječi kao što su *sjenilo*, *rebrenice* i za stvaralačku snagu koja ih pokreće u istom je članku napisao: »Naročito staranje da se mesto novoprimitljene tuđice stvori nova domaća reč – ovde je ređa osobina. Čak se i prema dobrim kovanicama, i svojim i primitljenim iz zapadnog centra, pokazuje očito neraspoloženje, da ne kažem što drugo.«¹⁹ To je, eto, i Belić rekao!

Sporni izraz *ići kod liječnika* nije u lingvističkom smislu sporan kao što to Vuković nastoji prikazati. Pročitavši Milanovićev članak, bio sam potanje obaviješten o vjerojatnom postanku i širini upotrebe takvih veza, a ipak se nisam mogao složiti da uđu u normu hrvatske varijante. Razloge sam naveo, iako ih obrazlagao nisam, jer potrebno bilo nije, a ni sada nije: za hrvatsku se varijantu nije ništa promijenilo ni Milanovićevim otkrićem pa ne treba mijenjati ni normu. Mislim da se u tome slažu svi hrvatski lingvisti. Kad se pažljivo čita Milanovićev članak i ima na umu priroda književnog jezika, tada je ne bi trebalo mijenjati ni za srpsku, ali to je već stvar srpskih lingvista. Takvo moje gledište, da o hrvatskoj varijanti odlučuju hrvatski lingvisti, a o srpskoj srpski, zapravo je zaboljelo Vukovića, a ne razina moje analize koju nisam ni provodio. Ne priznati da postoje varijante, a time i razlike, to se više ne usuđuje ni Vuković, ali ipak pokušava da na razne načine ospori normalne posljedice koje odatle proizlaze. Nije onda čudo što se zapleo u nejasnoće i proturječnosti kad govori o normi i normiranju. Na jednom mjestu kaže, dosta blago, »ono što može biti prihvatljivo za pripadnike dviju nacija u Bosni i Hercegovini, čemu se i jedni i drugi (ako su lišeni suvišnih nacionalnih emocija, razumije se), ne opiru po svom vlastitom jezičkom osjećanju, to bi trebalo da dobije status normativne pojave i u Zagrebu i u Beogradu (bez obzira koliko je ona frekventna na jednoj ili drugoj strani). U tom smislu bi se moralo ići ka većem odstranjivanju polarizacija.«²⁰

Na drugom mjestu govori dosta odlučno, iako u cjelini donekle nejasno: »praktično uzeto: nemaju pravo (i treba im to osporiti) normative u nacionalnim metropolama pripadnicima svojih nacija ispravljati u tekstovima jezičke elemente iz druge varijante.«²¹ Nekoliko stranica poslije sasvim suprotno, premda i opet pomalo nejasno: »Prema tome varijanta ima pravo da u svojim granicama n o r m i r a svoj književnojezički izraz.«²²

Što on zapravo time želi reći, meni nije sasvim jasno, ali jasno mi je jedno: Vuković se žestoko bori da ospori pravo hrvatskim lingvistima da za hrvatski

¹⁸ Naš jezik, knj. 7 (n. s.), str. 13.

¹⁹ Str. 9.

²⁰ Stabilnost . . . , str. 80.

²¹ Nacrt . . . , str. 29.

²² Isto, str. 32. Istakao J. V.

narod normiraju hrvatsku varijantu. To je važno pitanje jezične problematike i zato je potrebna jasnoća da se tobožnjim znanstvenim ili kakvim neznanstvenim razlozima ne bi prikrivala neravnopravnost i nametanje jedne strane drugoj. Vuković ima pravo kad kaže da oni koji normiraju jezik treba da rade znanstveno, a to će postići budu li svoje zaključke temeljili na što opširnijim i pouzdanijim podacima, i u tome možemo kritizirati jedni druge. Ali on nije svjestan da normiranje uzeto u cjelini nije i ne može biti samo objektivnan znanstveni postupak, nego da je jednim dijelom i subjektivan čin i da zbog te subjektivnosti normirati mogu samo oni koji imaju mandat i to u opsegu i za područje za koje imaju mandat. To je politički aspekt jezične problematike i zato lingvisti jednoga naroda nemaju pravo da drugom narodu nameću normu.²³ Tek to osigurava istinsku ravnopravnost. Zbog toga Jovan Vuković ne može biti određivač ili tumač norme za oba naroda ni kad bi postupao znanstvenije i objektivnije. S druge strane to omogućava lingvistima da normalno djeluju i da svoje snage ne troše na uzaludne spore. Jovan Vuković dobro zna da nema nikakva razloga da se u hrvatskoj varijanti dopusti kao normalan izraz *idem kod liječnika*, a ipak to traži. Zato je o tome s njime svako raspravljanje uzaludno trošenje snage. Jednako je tako nepotrebno da mu sada dokazujemo kako književnom jeziku neće dobro doći riječi *spoznaja* i *saznanje* kao sinonimi jer niti će se tako ukloniti jedna razlika, niti će se tako obogatiti jezik, nego će kao sinonimi prije otežati jezično sporazumijevanje. Ili treći primjer. Kad se hrvatski lingvisti slažu da u književnom jeziku *jugo* treba da je srednjega roda,²⁴ kad se u praksi pretežno tako upotrebljava, onda nema razloga da u normativne priručnike ne uđe samo taj rod. Ako srpski lingvisti smatraju da je u njihovoj praksi i za njih muškoga roda,²⁵ onda hrvatski lingvisti treba da se slože s njihovom normativnom odlukom, iako mogu osporavati razloge.

Takvih bi se primjera moglo više navesti, ali je dovoljno i ovoliko da se vidi kako je normalno da zajednička norma bude ono u čemu se obje strane slažu i slože, na što dobrovoljno pristanu, a ono u čemu sloge nema, da pripada dvjema normama. Bez toga nema ravnopravnosti ni kulture književnoga jezika, ni književnoga jezika uopće. Jednoga će dana to spoznati i Jovan Vuković.

²³ Potrebno je imati na umu i ono što je rečeno u Rezoluciji Zagrebačkog lingvističkog kruga objavljenoj u *Jeziku*, XIII, str. 130–132.

²⁴ O tome sam pisao u *Vjesniku* 11. 3. 1967. i u *Jeziku*, XV, str. 88–89, D. Brozović u *Telegramu* 30. 8. 1968, a ostali su se složili pismeno, usmeno ili šutke.

²⁵ A. Peco u *Borbi* od 21. 6. 1967. tražio je po mojem mišljenju bez dovoljnih razloga da bude muškoga.

ZNAČENJE PRIDJEVA ŽUPNI I ŽUPSKI

Povod za osvrt na značenje ova dva pridjeva pružio mi je kratki pasus u studiji dra Stjepana Babića »Sufiksalna tvorba pridjeva u hrvatskom ili srpskom književnom jeziku«. On doslovce glasi:

» – župni, župski; u krajevima u kojima se upotrebljava župan, –pna, –pno, sonning' od žúpa, ein sonniges Land' (V), govori se župski: župa ‚crkvena pokrajina‘, npr. oko Konjica (po usmenom saopćenju M. P.), u Oriovcu nema župan, a od župa u drugom značenju samo župni (župni dvor)« (Rad 344, str. 177).

U djelu kakvo je Babićevo nije se moglo na široko raspredati o značenju jednoga i drugog pridjeva, pa je tumačenje ostalo šturo i nepotpuno. Stjepan Babić pisao je o tome opširnije u »Jeziku«, XII, 4, 1965, u članku »Jesu li župni i župski sinonimi?« Tu on potpuno razgraničuje značenje obaju ovih pridjeva u smislu kako ću to i ja učiniti, samo ne navodi primjere iz književnih djela.

Razumije se da su oba oblika izvedena od imenice župa, i ne bez prave podloge. U daljoj jezičnoj prošlosti značenje imenice župa bilo je i drugačije i šire, ali se s vremenom mijenjalo tako da se danas čuva kao dvoznačnica koja se može ovako razvrstati:

1. crkvena pokrajina »Pfarr«,
2. a) toponim i b) mikrotoponim.

Zapravo, opće je značenje toponimsko u oba slučaja, samo je prvi općenit, čest i vezan za crkvu, drugi su pravi toponimi. Mislim da nije potrebno objašnjavati pojam crkvene pokrajine iako je u nju uključeno više objekata, a skup pod rednim brojem 2 traži to. Budemo li se držali domaćeg tla, naći ćemo da je župa bila upravna jedinica u našim srednjovjekovnim državama; spominju se tako župe: Vrhbosna, Brod, Lepenica, Neretva, Prača, Lašva, Uskopolje, Vidgošća i dr., a na užem dijelu Hrvatske u inačici županija postojale su neke do kraja austro-ugarske vlasti (Zagrebačka, Križevačka, Riječka i dr.). Ovakve su predmet pro-

šlosti, ali su ostaci pojedinih nadživjeli svoju prvotnu namjenu u uredskoj podjeli i postali toponimi. To je po nekoliko sela ili zaselaka okupljenih obično oko jednog središta, tačnije rečeno, to je kraj (distrikt). Spominjem ih: Župa (kod Prnjavora), Župa (kod Dervente), Župa (kraj Kuršumlije), Župa (kod Kruševca), Župa Velika i Župa Dobrska (U Crnoj Gori), Župa Dubrovačka, Župa (na Pelješcu) i dr.

Pod nazivom Župa nalazi se po jedan mikrotoponim (tj. malo naselje okupljeno na jednom mjestu) kraj Drvara, Knina i u Metohiji.

Smatram opravdanim ovakav mali izlet u prijašnju upravnu podjelu i toponomastiku radi boljeg razumijevanja onog što slijedi.

Pogledajmo sada kako su oba pridjeva protumačena u poznatim rječnicima:

U Akademijinu rječniku (rukopis u Institutu za jezik JAZU) stoji:

župan, župni, župnā, adj. koji pripada župi. a) isto što i pokrajinski; vidi 1 župa pod a.

župski, adj. pos. što pripada župi. a) isto što pokrajinski, općinski; vidi 1 župa pod a.

Župski, adj. pos. od 2) Župa pod a., koji pripada Župi.

Pridjeva župni nema u Broz–Ivekovićevu rječniku hrvatskog jezika, a za župski piše:

Župski, što pripada Župi.

župski, adj. što pripada župi, 2. parohiji; Pfarr. parochialis; n. p. župska crkva, isp. Župski.

J. Benešić u Hrvatsko–poljskom rječniku bilježi:

župni. –ā, –ō parafialny, farny, farski
župski, –ā, –ō p župni (p = gledaj, moja napomena).

Slijedeći ovakva tumačenja, jednako nastavlja i Jeronim Šetka u svome specijalističkom rječniku. U njemu stoji:

Župni pr. koji pripada župi, obično u svezi: župna nadarbina (...), crkva (...), misa (...); župni arhiv (...) i sl.

Župski pr. isto što župni

(Hrvatska kršćanska terminologija, III, 1967)